

СТАНОВИЩЕ

от проф. д-р Климентина Илиева Иванова

Кирило-Методиевски научен център – БАН

по дисертационен труд

ЦИКЪЛЪТ НА АГАПИЙ ЛАНДОС „ЧУДЕСА БОГОРОДИЧНИ“ В

ЮЖНОСЛАВЯНСКАТА РЪКОПИСНА ТРАДИЦИЯ.

МОТИВЪТ ЗА ДОГОВОРА С ДЯВОЛА

за присъждане на образователната и научна степен „доктор“

на Десислава Димитрова Узунова, редовен докторант по професионално направление 2.1. Филология (Българска литература. Старобългарска литература)

Становището е изготвено въз основа на дисертацията, обсъдена и насочена за публична защита на заседание на Катедрата по кирилометодиевистика към Факултета по славянски филологии на 11.01. 2019 г. На заседанието е посочено, че са спазени изискванията на Вътрешните правила за развитие на академичния състав в СУ „Св. Климент Охридски“ и според тях Д. Узунова е изпълнила дейностите по образователната си програма, успешно е положила изпитите, определени в индивидуалния учебен план и е предала в срок труда си. Към текста за рецензиране докторантката е представила автореферат (25 с.); 4 самостоятелни публикации по темата на дисертацията в научни издания (2 обнародвани и 2 под печат); един отзив за научно издание и един отзив за международна конференция (в съавторство).

Десислава Узунова е завършила специалността „Българска филология“ в 2004 г. със степента „магистър“. От 2016 г. е редовен докторант. По време на докторантурата е участвала в 7 научни форума, от които 2 с международно участие и един международен в гр. Мейнуут (Ирландия), на който е чела доклад на английски език; през 2019 г. тя е изнесла и една научна лекция.

Научната стойност на представения труд е несъмнена. Той е актуален и засяга един период, останал в периферията на нашата литературна история. Посветен е на гръцкия книжовник Агапий Критски и на неговото съчинение – сбирката *Амартолон сотерия*, чийто превод от гръцки език е разпространен на Балканите от XVII до XIX в. Темата за този текст, за неговото място в балканската книжнина и за рецепцията му е обемиста и изисква разнопосочни издирвания. Затова е основателно решението на научните ръководители и на самата докторантка да я ограничат. Изборът на г-жа Узунова е насочен към един текст от цялата преводна сбирка, интерпретиращ

популярния в европейската литература от Средновековието до наши дни мотив за възможността човек да сключи договор с дявола и да застраши спасението на душата си; той е поместен в третия дял от *Амртолон сотерия* – в цикъла, носещ заглавие *Чудеса Богородични (ЧБ)*. Тази част се разпространява и като самостоятелна цялост. Именно *Чудеса Богородични* са в основата на изследването на г-жа Узунова и по извършеното от нея може да съдим и за високата степен, в която колегата е покрила изискванията на образователната степен на докторантурата.

Въз основа на предадения труд ще отбележа следните положителни и приноси моменти в нейната работа. На първо място Д. Узунова е положила много усилия да издири и да се запознае с широк кръг от медиевистични проучвания, особено върху същностни за християнството теми, върху късното Средновековие на Балканите и в Европа. Привлечените от нея публикации (наши и чуждестранни) засягат както пряко, така и косвено темата на дисертацията. Те й дават възможност да приложи резултатите от различни методологични принципи и така да предложи на читателите нов поглед към текста. Ще приведа само един от множеството примери: Д. Узунова използва групирането на чудесата на светците във византийската литература от А. П. Каждан, по което тя обособява групите на Богородичните чудеса; това й позволява да задълбочи анализа на сюжетите в *ЧБ*.

Композицията на работата отговаря на целите и задачите, поставени в увода. Тук все пак трябва да направя една бележка. При определяне на предмета на дисертацията (с. 5-7) се посочва „ръкописното разпространение в южнославянска среда“ на *ЧБ*, а за цел на докторантката – да освети някои аспекти от битуването на *ЧБ* в южнославянски контекст, като дори изброяването им очертава теми за няколко дисертации. Мотивът, заявен в заглавието на дисертацията, някак се губи, остава на последно място. Съответно в композицията на труда той се появява едва в IV глава с обем от 33 страници. Но това е концепция на г-жа Узунова, която тръгва от сбирката, за да стигне до конкретния текст. Нейната логика е в последователността - да очертае под ред личността на автора – Агапий Ландос, характера на неговия сборник и причините за превода на целия му труд (в първата глава); фигурата на преводача на сборника – Самуил Бакачич и историята на неговия превод (във втората глава); преводите на Викентий Рачич и Йоаким Кърчовски (в третата глава). Но при кръга въпроси, засягащи цикъла *ЧБ*, редът е нарушен и проблематиката на *ЧБ* е разпръсната и в трите глави. Все пак тази нестройност на композицията е обяснима, защото цикълът несъмнено е

централен за докторантката и се проектира върху цялата разработка, а оттам – и върху структурата на работата ѝ. Но смятам, че при подготовка на дисертацията за печат, композицията лесно ще се приведе в съгласие със заглавието на труда.

Несъмнено приноси са и други насоки в разработката на дисертационния труд. Ще отбележа познанията на Д. Узунова върху литературната история и теория, засягащи не само литературата и културата на „противоречивия балкански XVII в.“ (ще прибавя и XVIII в.). Тя свързва текста на Агапий Критски с типологичните му съответствия в християнската книжнина от най-ранната епоха насам, а има поглед и към общоевропейските процеси, влияещи пряко или косвено върху създаването и рецепцията на подобни творби. Д. Узунова притежава способност да акцентира върху важни и интересни проблеми, да обобщава и да концептуализира, да представя свои хипотези, някои от които са обосновани. Тя успешно анализира *ЧБ* като книжовно явление чрез основните негови характеристики -- например за жанровата му принадлежност. (Д. Узунова разпознава в текста създаден от Агапий Ландос „тематичен патерик“, обединен от основната идея за чудесата на Богородица (с. 39, 82, 173 и т.н.). Това е заслужаваща внимание хипотеза, подкрепена от текстуални примери. Наистина цикълът е типологично близък до патериците, което се доказва и от включени в него няколко патерични разказа (друг е въпросът е дали в цялостния си жанров облик той може да се нарече „патерик“, но това ще бъде следваща крачка в изучаването му от докторантката).

Съществено в подхода на колежата към темата е, че тя работи с първичните източници, добре е ориентирана в каталозите и изследванията, изгражда своите изводи и заключения върху ръкописите, за което има в достатъчна степен археографски опит, така че на места даже коригира или допълня описанията. (Бих помолила само при обнародване на дисертацията или на части към нея да се проверят и уеднаквят абривиатурите и съкращенията на ръкописите, както и основите им характеристики – датировки, правопис, и т.н. (Например няма сигнатура РНБ 1105, трябва да е РНБ, Пог. 1105). Текстологическата картина на запазените преписи, така, както я представя Д. Узунова, е добре обоснована, защото разсъжденията ѝ се основават на познаване на преписите. Тя показва още един път, че през XVII и особено през XVIII в. отношението на копистите към текстовете (разбира се, към небогослужебните) е по-свободно. Наблюдението, че Бакачич редактира няколкократно собствения си превод, е важен момент в представянето на неговия маниер при оформяне на текста.

Докторантката е права в извода си, че значителните разлики не се дължат на нов превод, а на промени в процеса на разпространението. Съгласна съм, че няма друг превод на *ЧБ*, а вариантите са резултат от „отворения текст“, както личи от коректното определяне на вариантите от Д. Узунова в конкретните примери. Това е една от характерните черти при наративните текстове от XVII в. насам.

Непременно трябва да подчертая и още един приносен момент в труда на Д. Узунова - нейния стремеж да анализира не само текста, но и неговата рецепция. И тук заключенията ѝ са ценни и обогатяват познанията ни за промените в отношението към литературните произведения в преходния период. Впечатли ме верният подход при изследването на читателите – от бележки на книжовниците и приписки на притежателите до списъци на спомоществователи на книги, за да се обоснове промяната в рецептивната среда на *ЧБ* - от монаси и духовници при Самуил Бакачич към миряни (занаятчии, търговци и т.н.) при Й. Кърчовски. Разбира се, има още редица примери, които да покажат стойността на представената дисертация. Ще прибавя и нещо, много важно за един филолог – добрия стила на изложението, а също и овладяната до голяма степен едичионна техника, която виждаме в приложенията към труда. Не мога да отмина и преводите ѝ на новобългарски, които са направени добре и обогатяват дисертацията.

Библиографията обема значителен брой трудове, цитирани в дисертацията; посочени са над 20 сериозни издания на чужди учени главно на английски, но и на гръцки, сръбски, руски език. Авторефератът отразява същността на дисертацията.

Заключение. Трудът показва, че докторантката притежава знания и професионални умения по научната специалност “Старобългарска литература”. Той е заявка за бъдеща плодотворна научна работа, опит за самостоятелно мислене, за нови ракурси в анализите. Текстът на докторантката като цяло обогатява историята на балканската славянска преводна литература и ще бъде полезен за бъдещи изследвания на книжнината на XVII и XVIII в.

Убедено давам **положителна** оценка за постигнатите резултати и приноси, представени в дисертационния труд и автореферата. Предлагам на почитаемото научно жури да **присъди образователната и научна степен „доктор“** на Десислава Димитрова Узунова.

София, 21.04.2019 г.

Проф. д-р Климентина Иванова

